

RÓZSA MÁRIA

Magyar és német irodalmi kapcsolatok a *Pester Sonntagsblatt*ban 1853–1855 I.

A Pesten élő osztrák Heinrich Ritter von Levitschnigg szerkesztette *Pester Sonntagsblatt* az 1848 előtt megjelent pesti német nyelvű szépirodalmi és divatlapok „egyenes leszármazottja” volt.¹ A lap ismertetése előtt érdemes röviden vázolni, milyen volt a sajtó helyzete Magyarországon az 1850-es években. A levert szabadságharc után az 1848-as forradalom egyik fontos vívmányát, a sajtószabadságot formálisan érintetlenül hagyta a bachi abszolutizmus. Az 50-es években a magyar hírlapok előfizetői kevesebben voltak, mint a forradalom előtti években, összességében a periodikumok száma nagyon lecsökkent. 1851-ben a kormány a büntetőtörvénykönyv korszerűsítésének keretében kiadott egy ideiglenes szabályozást, majd ezt követte az 1852-es sajtórendtartás, amely egészen a kiegyezésig érvényben maradt. A törvény szabályozta a kaució nagyságát, amit a politikával foglalkozó lapoknak kellett induláskor letenniük, ez tulajdonképpen óvadék volt, amely a lap elleni esetleges vizsgálati költségeket és pénzbüntetések volt hivatott fedezni. Tehát az előzetes cenzúrát egy sokkal szigorúbb utólagos, vagy öncenzúra váltotta fel. Emellett létezett az ún. „megintési rendszer”; amennyiben egy időszaki kiadványban túllépik a törvényben meghatározott kereteket, két írásbeli megintés után felfüggeszthető a lap megjelenése három hónapra.²

Heinrich Ritter von Levitschnigg hírlapíró és mellesleg az első német nyelvű bűnügyi regény (*Der Diebsfänger*, 1860) írója 1810. szeptember 25-én Bécsben született. Apja jogtudós volt, aki 1815-ben nemességet, 1818-ban pedig Glombert előnévvel lovagi rangot nyert. Miután Levitschnigg 15 éves korában árvaságra jutott, először bölcsészetet, majd jogot, végül orvostudományt hallgatott, de egyiket sem fejezte be, hanem katona lett. Levitschnigg Magyarországot már jól ismerte, Lajos bajor király dragonyos ezredének kadétjaként huzamosabb ideig állomásozott itt.³ 1834-ben hadnagyként megvált a katonaságtól, Bécsbe költözött, és írói pályára lépett. 1836-ban a Moritz Gottlieb Saphir szerkesztette *Der Humorist* munkatársa lett. Költeményeivel bizonyos ismertségre tett szert, majd 1845 márciusában a *Pes-*

¹ SZEMZŐ PIROSKA, *A Pester Sonntagsblatt*, Bp., 1942, 5.

² Lásd ehhez: BUZINKAY GÉZA, *Az intézményesített polgári sajtó megszületése idegen abszolutizmus alatt = A magyar sajtó története*, szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla, II/1, Bp., Akadémiai, 1985, 291–297; valamint: UÓ., *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*, Bp., Corvina, 2008, 31–33.

³ SZEMZŐ 1942, i. m. 5.

ter Zeitung szerkesztőségének meghívására a lap tárcarovatának szerkesztője lett, s ezen kívül több folyóiratba írt költeményeket, elbeszéléseket és kritikákat. Több elbeszélése és verse jelent meg a Mailáth János szerkesztette pesti *Iris Taschenbuch*-ban. Az *Iris*ben érzelmes hangú, magyar tematikájú, népies életképeket írt, például olyat is, melynek hőse vándorló magyar cigányfiú. Jól ismerte a magyar viszonyokat, így a cenzúráviszonyokat is.⁴ A *Spiegel*ben 1849-ben találkozunk elbeszéléseivel, melyeket folytatásokban közöltek, s melyek a francia borzalom-romantika (Sue és Dumas) hatását mutatják.⁵ A magyar forradalmat és szabadságharcot Pesten élte át, és meglehetősen kritikával szemlélte. Erről tanúskodik 1850-ben kiadott *Kossuth und seine Bannerschaft: Silhouetten aus dem Nachmärz in Ungarn* című kétkötetes munkája, melyben meglehetősen felületesen mutatja be a magyar politikai és közigazgatási viszonyokat. A Petőfiről szóló részben közli a „Nemzeti dal” saját maga készítette fordítását,⁶ mert Hoffmann Károly és Zerffi Gusztáv fordításával elégedetlen volt. Kiss József szerint a fordítást csak a kötet sajtó alá rendezése során, tehát nem 1848 márciusában készítette, s ő a katonás, pattogó ütemű fordítást „ügyesnek” és „pontosnak” találja.⁷ Én nem vagyok meggyőződve róla, hogy tudott-e egyáltalán Levitschnigg magyarul, vagy ha tudott, milyen szinten. Mindenesetre az ellen, hogy barátja, Dudumi Demeter készítette volna a német nyelvű változatot, az szól, hogy ő – bár fordított Petőfit – a saját Petőfi-fordításait tartalmazó *Klänge aus dem Osten* című kötetében nem közölt ilyen művet. Feltételezem, hogy mindenképpen segítségére lehetett barátjának a fordítás elkészítésében. Levitschnigg a győzteseknek szentelte *Soldatenfibel* című verses kötetét, mely 1852-ben jelent meg Pesten. 1853-tól 1855-ig szerkesztette Pesten *Pester Sonntagsblatt* című szépirodalmi hetilapját. 1853-ban Dudumi Demeterrel, akivel jó barátságban volt, közösen kiadta a *Damen-Kalendert*. Dudumi magyarországi görög-keleti vallású német nyelvű író-költő volt, aki az 50-es évek második felében Bécsbe költözött, és ott élt Levitschniggel továbbra is baráti viszonyban, majd később Angliába vándorolt ki.⁸ Levitschnigg az 50-es évek közepétől ismét Bécsben élt. Megjelentette *Die Geheimnisse von Pesth* című kevéssé sikerült regényét. (Wien, 1853). A *Turandot: Nüsse zum Aufknacken für schöne und doch feste Zähne: Charadesammlung* című verses rejtvénykötetét Hartleben adta ki 1860-ban. 1859 márciusában, M. G. Saphir halála után egy időre átvette a *Der Humorist* szerkesztését. Levitschnigg 1859-ben *Wien wie es war und ist: Federzeichnungen* címen karcolatokat tartalmazó kötetet szeretett volna Heckenastnál kiadni, de a kiadó visszautasította, így ez a műve Conrad Adolf Hartlebennél

⁴ Lásd ehhez: SZEMZŐ Piroška, *Német írók és pesti kiadók a XIX. században (1812–1878)*, Bp., Pfeiffer Ferdinand, 1931, 55–56.

⁵ SZEMZŐ 1942, i. m. 46–47., a Spiegelben és melléklapjában, a Schmetterlingben megjelent írásait felsorolja SZEMZŐ 1942, i. m. 141–142.

⁶ [National-Lied] = *Kossuth und seine Bannerschaft* II, Pest, Heckenast, 1850, 257–258.

⁷ KISS József, *A Nemzeti dal egykorú fordítói és fordításai = Petőfi és kora*, szerk. Lukácsy Sándor, Varga János, Bp., Akadémiai, 1970, 459–460.

⁸ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, II., Bp., Hornyánszky Viktor, 1893, 1113–1114. h.

jelent meg 1860-ban.⁹ Levitschnigg pesti éveivel kapcsolatban említésre érdemes, hogy szoros kapcsolat fűzte az 1839-ben alapított pesti sakk-klubhoz. A halála előtti évben adta ki *Der Schachmeister: Handbuch zum Selbstunterricht im Schachspiele* (Pest, Wien und Leipzig 1861) sakk-szakkönyvét. Élete utolsó éveiben a *Der Zeitgeist* című politikai satirikus lapot szerkesztette, mely 1862. január 24-én történt halálával megszűnt.

Levitschnigg mint jó szerkesztő tudta, ha női olvasókat akar megnyerni a *Pester Sonntagsblatt*nak, nem elemző, hanem olvasmányos írásokat kell közölnie: korának divatos szerzői mellett a legszínvonalasabb magyar írókat, költőket német fordításban, a német írók közül pedig a klasszikusokat. Ennek a szigorú válogatási elvnek a következtében olyan magas a lapban közölt irodalom színvonala. A német nyelvű lap indításához könnyen megkapta az engedélyt, feltételezhető volt, hogy a lap tartalmával nem fogja megzavarni a nemzetiségi, vagy felekezeti békét, amitől a Bach-kormány annyira rettegett.¹⁰

A Levitschnigg kiadásában Johann Herznél nyomtatott *Pester Sonntagsblatt* hetente jelent meg nagy negyedréte alakban, a címlap díszes keretben (nyomdatechnikai szempontból egyike volt az 50-es évek legszebb folyóiratainak¹¹); s az egyes számokhoz mellékelte színes párizsi folyóiratokból átvett eredeti divatképek is a női olvasók figyelmének felkeltését szolgálták. Szabásminták is tartoztak a laphoz, amelyek azonban nem maradtak fenn. Mivel Magyarországon periodikumokat nem lehetett az utcán árusítani, a lapok csak előfizetés útján jutottak el olvasóikhoz. 1853 végén 10 forint volt a *Pester Sonntagsblatt* éves előfizetésének ára. Az 1854-es év végén a következő évre szóló előfizetési felhívásból tudhatjuk meg, hogy a következő évre az ugyanabban a nyomdában nyomtatott *Pester Posttal* (Sigmund Singer 1853-tól 1854-ig létező és Heckenast kiadásában megjelenő napilapjával együtt) árukapcsolásként féléves előfizetése 5 forint volt, tehát ugyanazért az összegért két lapot kínáltak.¹² Ez már Levitschnigg próbálkozása volt, hogy az áremeléssel megmentse a lapot, amely valójában nem volt jövedelmező vállalkozás. A *Pester Lloyd* 1855-ben 3000 példányban jelent meg, és éves előfizetése viszonylag drága, 14 forint volt.¹³ Összehasonlításként szolgálhatnak – bár ezek napilapok voltak – a bécsi napilapok előfizetési adatai 1855-ből, amelyek zöme 10–12 forint között ingadozott.¹⁴ A szintén hetilap *Vasárnapi Újság* éves előfizetési díja – kicsivel később ugyan – 1863-ban

⁹ SZEMZŐ 1931, i. m. 82.; Levitschnigg Heckenasthoz intézett levelét közli SZEMZŐ 1942, i. m. 136–138.

¹⁰ SZEMZŐ 1942, i. m. 5.

¹¹ SZEMZŐ 1942, i. m. 6.

¹² A *Pester Posttal* való egyesüléshez DUDUMI, Demeter, *Nicht politisch und doch politisch = Pester Sonntagsblatt*, Nr. 14, 2. April 1854, 214–215.

¹³ Norbert BACHLEITNER, *Politik und Unterhaltung: Literatur in der Wiener und Pester Tagespresse des Jahres 1855, = Zur Medialisierung gesellschaftlicher Kommunikation in Österreich und Ungarn, Studien zur Presse im 18. und 19. Jahrhundert*, Hrsg. v. Norbert Bachleitner und Andrea Seidler, Wien, LIT, 2007, (Finno-Ugrian Studies 4), 142.

¹⁴ BACHLEITNER 2007, i. m. 139–140.

6 forint, melléklappal együtt 10 forint volt.¹⁵ A *Pester Sonntagsblatt* szerkesztősége a Wurmhofban, a Dunasoron volt. Arra, hogy mely olvasóközönséget céltott meg, bizonyítékot szolgáltatnak a hirdetések, melyek főleg nőket érintő cikkekre (könyvekre), keserűvízre, divatszalonokra, művirágokra vonatkoztak. A *Pester Sonntagsblatt* az 1848 előtti magyarországi német nyelvű szépirodalmi és divatlapok folytatását képezte. Megszűnéséhez az is hozzájárult, hogy az 50-es években már egyre kisebb igény mutatkozott ilyen jellegű német nyelvű lapra, a Vormärz romantikus-biedermeier ízlése túlhaladottá vált.¹⁶

Az előfizetési felhívás adja meg a lap tulajdonképpeni programját: „Förderung des wahrhaft Schönen in der Poesie, Kunst und Literatur”; céljának tekinti, hogy egyfelől minden figyelemre méltót közöljön, amely a „német Parnasszuson” megjelenik, másfelől a jelenkori oly termékeny magyar múzsa termékeit megismertetni a németül olvasókkal. A nagy, negyedréti alakú lap rovatai a következők voltak: „Novellenzeitung” (ebben eredeti német elbeszélések jelentek meg, vagy más nyelvű elbeszélések német fordításban; „Lesekabinet des Auslands” (a kor író nagyságainak regényeiből ígértek részleteket, ami aztán nem valósult meg, zömében magyar írók, illetve Levitschnigg saját műveit közölte a lap); „Wanderbuch” (útleírások, karcolatok); „Salon des Momus” (humor); „Biographische Denkmale” (történetek híres emberek életéről); „Album werthvoller lyrischer und epischer Dichtungen” (ez képviselte a lírát); „Literarische Revue” (könyvkritika); „Pester Flaneur” (napi újdonságok a város életéből); „Ollapotrida” (miscellániák, kis színesek); „Nüsse aus dem Körbchen Turandots” (ez a rejtvények rovata); „Modebazar”; „Insectionsblatt” (hirdetések). Állandó pesti érdekltségű rovat volt a „Pest-Ofner Flaneur”, melyben például koncertekről tudósítottak. Az állandó rovatok közé tartoztak még „Pariser Modebriefe” címen a divattal kapcsolatos tudósítások. Számos rövidebb írást, krónikát, beszámolót közölt a lap heti eseményekről („Wochen-Brevier” címen) Dudumi Demetertől, aki Levitschnigg mellett a lap állandó munkatársa volt, sokat fordított és verseit is közölte a *Pester Sonntagsblatt*.

Német nyelvű költők

A legjelentősebb német költő Heinrich Heine volt, akiről betegsége kapcsán közölték Ludwig Speidel (1830–1906, Münchenben élő tárcaíró, színi kritikus) versét. A vers azt a költő által elképzelt szituációt tematizálja, hogy a Párizsban fekvő beteg Heinéhez eljön Gábiel arkangyal azzal az üzenettel, hogy az Úr megbocsát neki, és magához hívja. A vers befejezésének végkicsengése Heine küldetésstudattól átítatott válasza: „Unsterbliche Seele – Gott ist groß – Und ich bin sein Profete!”¹⁷

¹⁵ LIPTÁK Dorottya, *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában: Bécs – Budapest – Prága*, Bp., L’Harmattan, 2002, (A múlt ösvényén), 70.

¹⁶ SZEMZŐ 1942, i. m. 9.

¹⁷ LudwIG SPEIDEL, *Heinrich Heine = Pester Sonntagsblatt*, Nr. 6, 5. Februar 1854, 88.

A *Pester Sonntagsblatt* szerkesztője Heine több versét is közölte, így a *Revue des deux mondes* alapján a fiatalkori „Buch der Lieder : Die Heimkehr” ciklus (1823–24) két népdalszerű versét németül és francia fordításban is, („Du schönes Fischermädchen” ..., és a „Wenn ich an deinem Hause” ... és a „Der König Wiswamira”¹⁸ kezdetű szerelmes verseket bevallottan a hölgyek számára) majd a „Neueste Gedichte” (1853–54) kötetből a „Leib und Seele”¹⁹ című verset és két részletet a „Zum Lazarus” („Vom Schöppenstuhle...” és az „Ein Wetterstrahl beleuchtend plötzlich...”)²⁰ című versből, amelyek viszont a beteg, szenvedő költő érzéseit, halálvágyát tükrözik. Heine egyik, a női testi szépséget részletekbe menően dicsőítő versét, a „Das Hohelied”-et,²¹ mely 1846-ban keletkezett, (tehát nem igaz az a megállapítás, melyet hozzáfűztek, hogy Heine „legújabb verse”) úgy közölte a *Pester Sonntagsblatt*, hogy négy, a magyar nőolvasók számára valószínűleg túl erotikusnak tartott strófát kihagyott. Heine magyarországi kortársai közül többek között Petőfire volt hatással, személyes sorsuk és költészetük rokon vonásait Fried István mutatta be nemrég megjelent tanulmányában.²² A német közízlésben az utókor számára jó darabig Heine egyértelműen a legnépszerűbb német költők egyike Goethe és Schiller mellett.

A német Friedrich Hebbeltől (1813–1863), a hegeli-schopenhaueri filozófián alapuló történelmi-mitikus dráma megteremtőjétől a „Der Genius” című kis költemény látott a lapban napvilágot.²³ Tragédiáiban nyomon követhetjük a tragikum-felfogás változásait; álláspontja szerint az igazi nagy tragédiának a rendkívüli egyéniség, a teremtő géniusz, gyakran a zseni sorsa a tárgya. Levitschnigg Hebbel még egy versét, az „Ein nächtliches Echo”²⁴ címűt választja közlésre. A vers a természetben zajló életképen alapul, ahol a szerelmes fiú minden szerelméhez intézett mondatára a visszhang felel, jelezve ezzel a szerelem viszonzatlanságát. Megjegyzendő, hogy a drámaíró Hebbel lírájában milyen finoman tudta természeti párhuzamba rejtve az érzéseket jelzésszerűen ábrázolni.

A német nyelvű irodalmon belül kiemelkedő jelentőségű a svájci Gottfried Keller (1819–1890), aki *Der Grüne Heinrich* című életrajzi elemeket tartalmazó fejlődésregényével és a *Die Leute von Seldwyla* elbeszélésgyűjteményével vált ismertté később, azok 1854–55-ös megjelenése után. Az ő jelentősége abban áll, hogy kis, helyi sorsokon keresztül általános emberi értékeket vázolt fel, és vált ezzel a svájci realista próza megteremtőjévé. Levitschnigg jó szemét dicséri, hogy Keller korábbi, lírai próbálkozásaiban, melyekből még romantikus szellemiség áradt, felismerte

¹⁸ Heinrich HEINE, *Du schönes Fischermädchen..., Wenn ich an deinem Hause..., Der König Wiswamira...* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 32, 6. August 1854, 424–425.

¹⁹ Heinrich HEINE, *Leib und Seele* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 44, 29. October 1854, 569.

²⁰ Heinrich HEINE, *Zum Lazarus* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 44, 29. October 1854, 570.

²¹ Heinrich HEINE, *Das hohe Lied*, Neuestes Gedicht = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 1, 1. Januar 1854, 8.

²² FRIED, István, *Beiträge zu den deutsch-ungarischen Literaturbeziehungen im 19. Jahrhundert, Heine und Petőfi*, Ungarn-Jahrbuch, 30(2009–2010), 201–218.

²³ *Der Genius*, Von Friedrich HEBBEL = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 9, 26. Februar 1854, 135.

²⁴ Friedrich HEBBEL, *Ein nächtliches Echo* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 22, 28. Mai 1854, 306.

a tehetséget. A „Schlafwandel am Tage”²⁵ című, az 50-es évek elején keletkezett vers egzotikus, afrikai környezetben játszódik. A sivatagi hőségben, szárazságban holtfáradtan, félig öntudatlanul masírozó idegenlégiós csapatot szinte állóképszerűen mutatja be, majd ezzel szembeállítja az otthon barátságos, színes, növényekkel tarkított képét („Verlornes Vaterland!”) és az anya alakjának megidézése következik. A csendből és a félálomból egy lövés zaja riasztja fel a csapatot, a kialakuló harc az álomképet és az ellenséget egyaránt elűzi. A vers Keller által elképzelt környezetben és situációban játszódik, Afrikában ő sosem járt, mégis hangulatábrázoló képességének kitűnő példáját adja.

Említést érdemel a porosz származású, de erdélyi szászként ismert és 1849-ben magyar oldalon harcolt Maximilian Moltke (1819–1894), a *Kronstädter Zeitung* szerkesztője, aki a szabadságharcban való részvétele miatt 1852-ig börtönbüntetését töltötte, majd visszatért Németországba és megírta a szászok himnuszát. Moltke *Ein Frühling* című Berlinben megjelent és több kiadást megért kötetéből közölt a lap néhány verset.²⁶

Osztrák költők

Az ismertebb és divatos kortárs osztrák szerzők közül Johann Gabriel Seidl, Ludwig Foglar, Johann Nepomuk Vogl, Betty Paoli, Theodor Wehl, Theodor Bakody, Ignaz Franz Castelli, Friedrich Halm, Ludwig Bechstein és Eduard Bauernfeld több versét találjuk a lapban. A magyarországi születésű, de osztrák íróként számon tartott Karl Beck „Die Liebe wächst!” című szerelmes versét, melynek alapját a szerelem és a növények fejlődésének párhuzama szolgáltatja, 1854-ben közölte a lap.²⁷

A néhány kiemelkedő osztrák költő egyike Anastasius Grün, azaz Graf Anton Alexander von Auersperg (1806–1876) haladó gondolkodó, az osztrák Vormärz kevés politikai költőinek egyike, aki 1848-ban a frankfurti parlament küldötte volt, a forradalom után is – bár kompromisszumok árán, de – kitartott liberális nézetei mellett. Tőle az „Am Walde” című verset közölte a *Sonntagsblatt*.²⁸ Ebben a kor divatjának megfelelően az emberi mulandóságot a természettel való párhuzamban mutatja be, az összeségében pesszimista hangvételű költeményben ellentétbe állítja a jelent („Dort ein muntre Knab/Hier ein müder Greis”) a boldog gyermekkorral, és ami eközben történt, tövises, szenvedésekkel teli út volt („Was dazwischen liegt/

²⁵ Gottfried KELLER, *Schlafwandel am Tage* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 39, 24. September 1854, 520–521.

²⁶ Max MOLTKE, *Wie selig ein Kind doch zu sein!; Furcht; Glosse; Esther* = *Pester Sonntagsblatt*, 1855, 183.

²⁷ Karl BECK, *Die Liebe wächst!* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 11, 12. März 1854, 166.

²⁸ Anastasius GRÜN, *Am Walde* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 26, 25. Juni 1854, 389.

Traurig sieht's mich an:/Dornenvolle Bahn, /Die ein Mensch durchfliegt!") Másik, a lapban megjelent balladája az „Eine Hexengeschichte”.²⁹

Grillparzertől, aki az osztrák dráma európai rangra emelője volt, Levitschnigg három verset is közölt a *Pester Sonntagsblatt*-ban. Kronológiailag nézve az első közlemény Grillparzertől az aforizmaszerű „Einfälle”³⁰, melyben kora modern társadalmának résztvevőit, a publikumot, a művészeket, újságírókat, az állatvédő egyesületet, és végül a politika szereplőit karikírozza, s ehhez kiindulópontot képez az első versszakban a haladás, az állandó változás, miközben ő a háttérből figyel, Schiller és Goethe álláspontját megőrizve: („Nur weiter geht ihr tolles Treiben, / Von vorwärts! Vorwärts! Erschallt das Land: / Ich möchte, wär's möglich, stehen bleiben / Wo Schiller und Göthe stand”. A második Grillparzer-vers a jozefinista felvilágosodás jegyeit magán hordozó „Lebensregel” volt.³¹ A harmadik az 1848 decemberében keletkezett, aktuálpolitikai indíttatású „Einem Soldaten” című vers³². Ekkorra a bécsi forradalom veresége már lezárt ügy volt. Grillparzer hitet tesz a versben hazaszeretete és az uralkodóhoz való hűsége mellett („Dem Lande treu, das Wiege uns und Grab, / Dem Fürsten treu, dem wir den Eid geschworen.”) Ez a „bölcőd az, s majdan sírod is” osztrák birodalmi patriotizmus jegyében kelt honfiúi megfogalmazása. A forradalmi megmozdulások hatását egy gyökerein szilárdan álló fával szemlélteti, melynek a viharok csak a lombját tépik. Az, hogy a magyar szabadságharc még zajlott, Grillparzert nem érdekelte, ő csak a metternichi rendszernek nem volt híve, a nemzetiségek önnállósulási törekvéseit ellenezte.

Levitschnigg-től több vers került közlésre és elbeszélések láttak napvilágot folytatásokban, így például 1854-ben „Die Dame mit dem Cachemir” című elbeszélése. A versek közül érdekes az „Ungarisch-deutsche Reime” című bohókás vers, amelyet Moritz Gottlieb Saphir 60. születésnapjára írt, és amelyben a páros rímek utolsó szava mindig magyar, s erre német szó felel. Csak példaképp: „Es reicht Dir, kehrtst Du heim mit mühem láb, / Den Kranz, für den es nie ein Welken gab; Denn hier bei uns zu Land auch pflegen minden / Die „wilden Rosen” gottvoll schön zu finden.”³³ Levitschnigg szentelt Vörösmartynak is egy verset.³⁴ Az ódaszerű gyászvers visszavisszatérő refrénje („wir denken dein”) gondolunk rád. Levitschnigg felsorolásban méltatja Vörösmarty érdemeit: a magyar nyelvet dallammá alakította, a Duna mentén honossá tette az „Ezer egy éjszaká”-t (utalás Vörösmarty fordítására: „Ezer egy éjszaka. Arab regék”).

(A tanulmány a következő számunkban folytatódik.)

²⁹ Anastasius GRÜN, *Eine Hexengeschichte* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 47, 1855, 697.

³⁰ Franz GRILLPARZER, *Einfälle* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 6, 5. Februar 1854, 87.

³¹ Franz GRILLPARZER, *Lebensregel* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 22, 28. Mai 1854, 304.

³² Franz GRILLPARZER, *Einem Soldaten* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 44, 1855, 650.

³³ LEVITSCHNIGG, *Ungarisch-deutsche Reime* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 6, 1855, 68.

³⁴ LEVITSCHNIGG, *Am Grabe Vörösmarty's* = *Pester Sonntagsblatt*, Nr. 47, 1855, 688.